

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 6 - Sayı 1

Sorumlu Yazarlar: Oğuz ÇAM / Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans. oguzcam911@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3222-3367

Cengiz ÇELİK / Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans,
cngzclk74@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1917-6615

Atıf: ÇAM, O. ve ÇELİK, C., (2022), Geleneksel Ramazan Eğlencelerinin Turistik Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi, Cilt 6, Sayı 1, s. 5-20.

Gönderim Tarihi: 19 Şubat 2022 / Kabul Tarihi: 15 Haziran 2022

Derleme

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1076229

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

GELENEKSEL RAMAZAN EĞLENCELERİNİN TURİSTİK BAKIŞ AÇISIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Öz

Geleneksel Ramazan eğlenceleriyle ilgili ortaya çıkan gelişmelerin dinsel, inançsal, ekonomik ve toplumsal yönlerinin ağır bastığı, bu eğlencelerin turistik açıdan derinlemesine olarak pek irdelenmediği düşünülmektedir. Bu çalışmanın meydana getirilmesindeki amaç, geleneksel Ramazan eğlencelerini turistik bir bakış açısıyla değerlendirmektir ve çalışma, Ramazan eğlencelerinin turizm açısından büyük bir potansiyelinin bulunduğunu ve oldukça kayda değer olduğunu vurgulamak yönünden önem arz etmektedir. Geleneksel Ramazan eğlencelerine ilişkin belli başlı bilgilerin turistik bakış açısıyla yorumlanması ve harmanlanması bağlamında çalışmanın temel çerçevesi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışma, teorik ağırlıklıdır. Çalışma sonucunda geleneksel Ramazan eğlencelerinin turistik açıdan önemli olduğu kanısına varılmakta ve Ramazan ayının manevi ikliminin, turistlerin geleneksel Ramazan eğlenceleri tercihlerine mevcut ve olası etkilerinin ele alınması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ramazan, Eğlence, Turizm, Turist, İnsan.

EVALUATION OF TRADITIONAL RAMADAN ENTERTAINMENTS FROM A TOURISTIC PERSPECTIVE

Abstract

It is thought that the religious, religious, economic and social aspects of the developments related to traditional Ramadan entertainments dominate, and these entertainments are not examined in depth from a touristic point of view. The purpose of this study is to evaluate traditional Ramadan entertainments from a touristic point of view, and the study is important in terms of emphasizing that Ramadan entertainments have a great potential in terms of tourism and are quite remarkable. The basic framework of the study is tried to be revealed in the context of interpreting and blending certain information about traditional Ramadan entertainments from a touristic point of view. The study is theoretical in weight. As a result of the study, it is concluded that traditional Ramadan entertainments are important in terms of tourism and it is suggested to consider the current and possible effects of the spiritual climate of the month of Ramadan on tourists' traditional Ramadan entertainment preferences.

Keywords: Ramadan, Entertainment, Tourism, Tourist, Human.

GİRİŞ

Ramazan ayı, İslam dinine mensup olan insanlar açısından oldukça önemlidir. Ramazan ayı süresince oruç tutulması gerekmektedir. Oruç tutmak, insanlara fiziki ve psikolojik olarak önemli faydalar sağlamaktadır. Ramazan ayı, kendine has, özel bir manevi atmosferin ortaya çıkmasını ve yayılmasını sağlar. Bu manevi atmosferin, insanlar üzerinde ferahlatıcı ve dinlendirici bir etki uyandırdığı düşünülmektedir. Müslümanlar, Ramazan ayı vesilesiyle daha fazla dua etme, ibadet gerçekleştirme, din ve inanç odaklı konuları daha çok dikkate alma eğilimindedirler. Müslümanlar, Ramazan ayı münasebetiyle kendilerinin kültürel ve dini temelli düşünce ve hareketlerini yoğunlaştırmaktadırlar.

Ramazan ayında birçok eğlence organizasyonu yapılmaktadır. Bu eğlence organizasyonları, gelenekselliğin yoğun olmasının habercisidir ve genel olarak kültür ve inanç unsurlarından yüksek derecede etkilenmektedir.

İnsan, yapısı itibarıyla bedeni ve ruhu bulunan bir varlıktır ve bu varlığın fiziki ve psikolojik istek-ihtiyaçları söz konusudur. Ramazan eğlenceleri, insanların psikolojik durumlarına etki etmekte, dolayısıyla da ruh üzerinde önemli bir çekim gücü oluşturmaktadır. Çok eski zamanlardan beri Ramazan eğlencelerinin gerçekleştirildiği, günümüzde de bu eğlencelerin gerçekleştirilmeye devam ettiği bilinmektedir. Geleneksel Ramazan eğlenceleri, insanları psikolojik açıdan rahatlatmakta, mutlu ve iyi hissettirmektedir. İnsanlar, Ramazan eğlenceleri sayesinde hoş vakit geçirmektedirler.

Ramazan eğlencelerinin önemli bir nostaljik atmosfer yarattığı, bu halin de insanları büyük derecede etki altına aldığı düşünülmektedir. Gündelik hayatın koşuşturmalarından yorulan kişilerin Ramazan ayı eğlenceleriyle bir mutluluk ve haz yaşamak isteyebilecekleri düşünülmektedir. Ramazan ayı içerisinde tertip edilen geleneksel Ramazan eğlenceleri, şimdiki zaman ile geçmiş zaman arasında manevi bir iletişim köprüsünün kurulmasına olanak sağlamakta, insanların bu bağlamda nostaljik deneyim yaşamalarına temel bir zemin hazırlayarak önemli bir fırsat sunmaktadır.

Geleneksel Ramazan eğlenceleriyle ilgili ortaya çıkan gelişmelerin dinsel, inançsal, ekonomik ve toplumsal yönlerinin ağır bastığı, bu eğlencelerin turistik açıdan derinlemesine olarak pek irdelenmediği düşünülmektedir. Bu çalışmanın meydana getirilmesindeki amaç, geleneksel Ramazan eğlencelerini turistik bir bakış açısıyla değerlendirmektir ve çalışma, Ramazan eğlencelerinin turizm açısından büyük bir potansiyelinin bulunduğunu ve oldukça kayda değer

olduğunu vurgulamak yönünden önem arz etmektedir. Geleneksel Ramazan eğlencelerine ilişkin belli başlı bilgilerin turistik bakış açısıyla yorumlanması ve harmanlanması bağlamında çalışmanın temel çerçevesi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışma, teorik ağırlıklıdır.

1. RAMAZAN AYI

Ramazan, Arapçada “*şiddetli sıcak olmak, yakmak*” manasına gelen “*ramaz*” kökeninden türeyen bir sözcüktür. Terim manası ise, “*Arabi ayların şaban ve şevval arasında kalan ve devamı boyunca oruç tutulan dokuzuncu ay*”dır (Ayverdi, 2011: 1014; Düzenli-Çukurlu, 2021: 696). Ramazan ayı; sabır, dua, ibadet ayıdır ve dünyanın sayısız nimetleri içerisinde Allah’ın lütfuna mazhar olan kişilerin belirli bir zaman zarfında kendilerini dünya nimetlerinden uzak tutarak bir bakıma nimetin değerini daha yakından bilerek, muhtaç halde olan kişilerin hallerinden daha iyi anladıkları ve paylaşım yapmayı öğrendikleri, rahmet ve bağışlanma mevsiminin yaşandığı bir aydır (Kurt, t.y.). Ramazan ayı, Balkanlar’ın ve Anadolu’nun türlü kentlerinde, Müslümanlar arasında dinsel folklorik değerlerin de gündeme gelmesiyle asırdan bu yana büyük bir coşkuyla yaşanmaktadır (Uygun, 2010: 108). Yılda bir kez gelen ve bir ay devam eden Ramazan ayı, insanların kültürel ve toplumsal yaşantılarında başlı başına bir değer ve önem arz eder (Aksoy, 2018).

2. RAMAZAN AYININ MÜSLÜMANLAR AÇISINDAN ÖNEMİ

İslam dünyasında Müslümanlar açısından Ramazan ayının büyük bir önemi bulunmaktadır. Bu ay içinde oruç tutulup Allah’a olan görevlerden biri daha sağlanmış olmaktadır. Kur’an-ı Kerim’in Ramazan ayında indirilmesi, bu kutsal ayı daha da manalı bir duruma getirmiştir. Ramazan ayı fakirleri gözetme ayıdır. Onların yaşadıkları hisleri hep birlikte hissedebilme ayıdır. Bu kutsal ayın bol bol ibadet yapılıp geçirilmesi, bu aydan alınacak bereketi daha da artıracaktır. Ramazan ayı birlik-beraberlik ayıdır. Ramazan ayının birlik-beraberlik ruhunun hep birlikte yaşanması için birtakım belediyeler büyük iftar çadırları kurmaktadır. Arzu eden herkesin buralarda bir arada iftar açması sağlanmaktadır. Belediyeler, gereksinim sahibi aileleri belirleyerek onlara Ramazan ayında yetecek kadar türlü erzak yardımları gerçekleştirmektedir. Birtakım yardıma muhtaç yaşlılara ve kimsesizlere her akşam sıcak yemek yardımı yapılmaktadır. Bu ay içinde iftar hazırlıkları yapılmaktadır. Hep beraber tüm sevilenler bir arada oruç açılmaktadır. Küsler barışmakta, daha huzurlu ve bereketli bir ortam meydana gelmektedir. Bu ay içinde kişi şükretmeyi ve sabretmeyi öğrenmektedir. İnsanların çoğu günün akışı içinde şükretmeyi unutmaktadır. İnsanlar, ellerinde bulunan beğenmedikleri şeylerin bir başka kişi için ne denli kıymetli olabileceğini fark edememektedirler. Ramazan ayı bunu kişilere anlatan en güzel değerlerden bir tanesidir. Sabah sahura bütün aile kalkılması, lezzetli sofralar hazırlanarak birlikte iftarlar açılıp sonrasında teravih namazının kılınması, Ramazanın ruhunu doyusuya yaşamayı sağlamaktadır (Kaya, 2021).

Ramazan ayı akşamlarında birtakım alanlarda türlü faaliyetler ve eğlenceler tertip edilmektedir. Bunların ilk sırasında Karagöz-Hacivat oyunu gelmektedir. Gölge oyunları Türk tiyatrosu geleneğinin temeli olduğundan eski zamanlardan bu yana bu çeşit gösteriler her Ramazan ayı akşamında gerçekleştirilmektedir. Geleneksellik kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Kaya, 2021).

Müslümanların yaşantılarında kayda değer bir konumda bulunan Ramazan; gündelik yaşantı, ibadet, inanç, gelenek, folklor alanlarında zengin bir kültür birikimine sahiptir. Bilhassa eski Ramazanlar, toplumsal yaşantının bir aylık zaman dilimi olarak kent kültürü canlılığının bir belirteçidir (Erkul, 2013: 446). Ramazan, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen tek aydır. Tüm bunlar ve öbür sebeplerle de, tarihlerinin her döneminde, dünyanın çeşitli coğrafyalarındaki Müslüman topluluklarının tümünde Ramazan ayı, yılın öbür aylarından çok farklı ele alınmıştır (Yazıcı, 2003: 49).

Oruç ibadeti ile halkın hayatına maddi-manevi türlü renkler katılmaktadır. Ramazan süresince ve Ramazan Bayramı'nda orucun etkisi alenen görülmektedir. İbadetler yoğunlaşmakta, dualar artış göstermektedir. Kişilerdeki acıma, bağışlama, yardım yapma hissi çoğalmaktadır. Ahlâk dışı davranışlar ile kötülükler azalma göstermektedir. Kişiler, birbirlerini daha fazla sevmeye, saymaya emek sarf etmektedirler. Hastalara, kimsesizlere, yardıma muhtaç halde olanlara ziyaretler gerçekleştirilmekte, iyilikte, ihşanda bulunmaktadır. Tüm bunlar bir gelenek olarak, hiç karşılık beklemeden gerçekleştirilmektedir. Böylelikle manevi bir huzur, kardeşlik ambiyansı oluşmaktadır (Erkul, 2013: 447).

Ramazan günlerinde teravîh namazlarında camiler dolup taşmaktadır. Namazdan sonra geç zamana değin oturulmakta; eğlenceler, söyleşiler tertip edilmektedir. Mescitlerden, camilerden çıkan müminler büyük kahvelerde tertip edilen eğlencelere katılmaktadırlar. Eski İstanbul Ramazanlarında muhabbet etmek isteyenler kahvelere, saz şairlerini dinlemek isteyenler Çemberlitaş'ta Tavukpazarı yakınındaki kahvehanelere, orta oyunu, kukla, karagöz izlemek isteyenler de Şehzadebaşı'nda Direklerarası'na gitmekteydiler. Bu eğlenceler, sahur zamanı yaklaşmıcaya değin sürmekteydi (Erkul, 2013: 447).

3. RAMAZAN EĞLENCELERİ

Bağlam değışim gösterdikçe, kültürel kodlar da yenilenebilmektedir. Bu kültürel kodlardan bir tanesi olan oyun, bulunduğu bağlama uyum sağlamaktadır. Oyunların oynandığı bağlamlardan biri, eski Ramazanlardır. Bolluk ve bereketin simgesi Ramazan ayı heyecan ile beklenmekte, erişkinler Ramazan ayı için önceden hazırlıklara başlamaktaydılar. Varlıklı evlerin kilerleri ağzına değin yiyecek ile doldurulmakta, yoksul evlerde dahi yiyecek stoklanmakta, büyük evlerde Ramazan için ayrı uşaklar tutulmaktaydı (Lewis, 1973: 128; Demirci, 2021: 120). İftar ve sahur ve sofraları için gerçekleştirilen hazırlıkların yanında çoğunlukla iftardan sonra gerçekleştirilen eğlenceler için de hazırlığa başlanmaktaydı. Bu eğlenceler için Ramazan ayı başlamadan evvel, meddahlar, hokkabazlar, Karagöz ustaları ayarlanmaktaydı. Erişkinler iftarlarını yaptıktan sonra gittikleri kahvehanelerde bu gösterileri neşeyle izlemekteydiler (Demirci, 2021: 120).

Eski Ramazanlar zamanında insanlar türlü Ramazan etkinlikleri sayesinde güzel vakit geçirmekteydiler. İnsanlar, Ramazan ayının heyecanı ile dolup taşmaktaydılar. Toplum üzerinde zamanla önemli bir Ramazan kültürü unsurunun meydana geldiği düşünülmektedir.

Ramazan ayının Türk kültüründe kayda değer oluşunun en önemli nedeni ibadet ayı olsa da, Ramazan ayında aynı sürede eğlence kültürünün de gelişimi bu

ayı önemli hale getirmiştir. Ramazanın eğlence kültürünün meydana gelmesinde, şüphesiz Osmanlı devri olabildiğince kayda değer bir yer tutmaktadır (Demir, 2020: 26). Osmanlı İmparatorluğu'ndan hâlihazıra Ramazan akşamlarında yapılan eğlence organizasyonları, sahip olunan somut olmayan kültürel miras öğelerinin en kayda değer olanlarından biridir. Her ne denli hâlihazırda çoğu unutulmuş olsa da, iftar vakti başlayarak sahura değin süren eğlence organizasyonları, Türklerin toplumsal hayatlarının kayda değer bir parçası olmuştur. Her sene bir ay süresince devam eden bu eğlencelere yeterli önem gösterilmediğinden başka somut olmayan kültürel miras öğeleri gibi unutulmaya yüz tutmuştur. Hâlihazırda bu alanda, Ankara ve İstanbul gibi birtakım kentlerin birtakım belediyeleri bu eğlenceleri yaşatabilmek için kayda değer çabalar sergilemektedir. Bu organizasyonların yaygınlaştırılması, ulusal ve enternasyonal boyutta tanıtımlarının gerçekleştirilmesi Ramazan eğlencelerinin varlığını muhafaza edebilmesi için yüksek derecede önem arz etmektedir. Ramazan eğlencelerinin yaygınlaştırılmasının, aynı sürede kıyı bandında yoğunlaşan turizm etkinliğinin iç kentlere de taşınmasına bir destek sağlayacağı düşünülmektedir (Türker-Çelik, 2014: 89).

Geleneksel Ramazan eğlenceleri, eğlence kültürünün oluşmasında ve yaygınlaşmasında belirli bir etki yaratmaktadır. Turizm açısından geleneksel Ramazan eğlencelerinin uygun ve etkili bir şekilde değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Geleneksel Ramazan eğlenceleri sayesinde turistik gelirin doğrudan ve/veya dolaylı olarak artış gösterdiği düşünülmektedir. Geleneksel Ramazan eğlenceleri esnasında yerel halklar ile turistler arasında önemli iletişim ve etkileşimler yaşanmaktadır.

Ramazan faaliyetleri, Ramazan organizasyonları ya da Ramazan şenlikleri tertip edecekler birden fazla ekipman ve hizmetlere gereksinim duymaktadırlar. Bu hizmetlerden biri de Ramazan gösterileridir. Ramazan gösterileri, çoğunlukla Ramazan aylarında organizasyon, faaliyet tertip edenlerin kesinlikle tercih ettikleri, vazgeçemedikleri hizmetlerden biridir. Zira Ramazan gösterileri, Ramazan organizasyonuna kalite ve keyif katmaktadır. Misafirlerin sıkılmamaları ve tertip edilen organizasyondan keyif almaları için kesinlikle Ramazana uygun gösterilerin yapılması gerekmektedir (Eğlence Organizasyonu, t.y.).

Geleneksel Ramazan eğlencelerinde dikkat edilmesi gereken bir husus, katılımcıların memnuniyetlerinin sağlanmasına azami derecede önem ve özen gösterilmesidir. Ayrıca geleneksel Ramazan eğlencelerinde sunumu yapılan ürün-hizmetlerin kalite ve yeterliliğinin yüksek olması, insanların memnun ve mutlu olmaları üzerinde doğru orantılı olarak pozitif etkiye yaratmaktadır.

Ramazan ayında en fazla tercih edilen gösteriler şöyle belirtilebilir (Pinyataparty, t.y.):

- “Aşuk ile Maşuk”,
- “Balon Süsleme”,
- “Hacivat-Karagöz”,
- “Işık ile Görüntü Sistemi”,
- “İftar Organizasyonu”,
- “Kortej Yürüyüş”,
- “Kukla Tiyatrosu”,

- “Maskotlar”,
- “Maskot Mehter”,
- “Meddah”,
- “Orta Oyunu”,
- “Panayır Yiyecekleri”,
- “Sahne ve Truss”,
- “Semazen”,
- “Ses Sistemi Kiralama”,
- “Show Grupları”,
- “Şişme Oyun Parkları”,
- “Tasavvuf-Fasıl Grupları”.

Başka bir kaynağa (Eğlence Organizasyonu, t.y.) göre ise Ramazan ayında en fazla tercih edilen gösteriler şöyle belirtilebilir:

- **Semazen Gösterisi:** Dinsel gösterilerden biri semazen gösterisidir. Ramazan aylarında bir hayli çok tercih edilen gösterilerden biri olan semazen gösterisi, beyaz kıyafetli insanın gelerek müzik eşliğinde kendinden geçip dönmesidir.

- **Karagöz-Hacivat Gösterisi:** Karagöz ve Hacivat da, Ramazan aylarında tercih edilen ve ayrıca Ramazan ayını simgeleyen gösterilerden biridir. Karagöz-Hacivat, bir gölge oyunudur. Bir perdede tek kişi tarafından oynatılan oyundur. Seyretmesi olabildiğince zevklidir.

- **Fasıl Grubu Gösterisi:** Ramazan faaliyetlerine biraz ses katmak, misafirlere güzel ses eşliğinde gösteri gerçekleştirmek isteniyorsa, fasıl grubu gösterisi güzel bir tercih olacaktır. Mesneviler, ilahiler çalıp misafirlere güzel bir gösteri yapılmak isteniyorsa fasıl grubu gösterisi insanlar için uygun olacaktır.

- **Aşuk Gösterisi:** Ramazan faaliyetlerine keyif katacak gösterilerden biri Aşuk gösterisidir. Aşuk, farklı kostümler ile iki insanın sahneye çıkarak eğlenceli hareketler ve muhabbetler yapmalarındır.

- **Sihirbaz Gösterisi:** Misafirlerin ilgilerini cezbedecek ve hayretle seyredecekleri gösterilerden biri sihirbaz gösterisidir. Sihirbaz gösterisi yaşlı-genç demeden herkesin seyredeceği ve keyif alacağı gösterilerden biridir.

Semazen, Karagöz-Hacivat, Fasıl Grubu, Aşuk ve Sihirbaz gösterilerine ilişkin birtakım görseller aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 1: Semazen Gösterisi

Kaynak: Eğlence Organizasyonu, t.y.

Şekil 2: Hacivat ve Karagöz Gösterisi

Kaynak: Eğlence Organizasyonu, t.y.

Şekil 3: Fasil Grubu Gösterisi

Kaynak: Eğlence Organizasyonu, t.y.

Şekil 4: Aşuk Gösterisi

Kaynak: Eğlence Organizasyonu, t.y.

Şekil 5: Sihirbaz Gösterisi

Kaynak: Eğlence Organizasyonu, t.y.

Bu gösteriler çoğunlukla Ramazan faaliyetlerinde tercih edilen gösterilerden birtakımlarıdır. Bunlar gibi daha birçok gösteri vardır. Ebru sanatçısı, hattat, mehter takımı, kukla gösterisi gibi birden fazla gösteri de Ramazan aylarında tercih edilmektedir (Eğlence Organizasyonu, t.y.).

Birçok Ramazan gösterisinin gerçekleştirildiği bilinmektedir. İnsanlar, bu Ramazan gösterilerine katılım göstermektedirler. Pazarlama çalışmalarının

geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, Ramazan gösterilerine katılım gösterme noktasında insanlar üzerinde pozitif bir etki oluşturacaktır. Bu yüzden dolayı da Ramazan gösterileri düzenleyicilerinin, pazarlama çalışmalarını göz ardı etmemeleri, pazarlama çalışmalarına daha fazla özen ve önem göstermeleri, uygun ve faydalı bir tercih olarak görülmekte, akıllıca bulunmaktadır.

Ramazan ayından tertip edilen geleneksel eğlencelerin birlik-beraberlik duygusunu canlı tuttuğu ifade edilebilir. Zira kişiler, toplumsal varlıklardır. Ramazan ayı geldiği vakit herkeste bir heyecan başlamaktadır. Zira Ramazan ayı ibadetin en yoğun biçimde yaşandığı bir ay olduğu kadar Ramazan ayında gerçekleşen eğlenceleriyle de bilhassa çocukların bekledikleri özel bir zamandır. Bunun nedeni; bu ayda pek fazla eğlence ve faaliyetler tertip edilmektedir. Bunlara örnek verilecek olduğunda; meddahların, karagöz ustalarının, orta oyuncularının hokkabazların, cambazlar oynadıkları Ramazan eğlenceleridir. Ramazan aylarında tertip edilen geleneksel eğlenceler eski zamanlardan itibaren hâlihazıra kadar taşınmaya çalışılmış, hala hâlihazırda da eskisi kadar olmasa da gerçekleştirilmeye çalışılarak gelecek kuşaklara taşınmaya çalışılan faaliyetlerdir. Ramazan ayında tertip edilen bu eğlenceler insanların adet ve aneleridir. İnsanları birbirlerine bağlayıp, birlik ve beraberlik duygularını daha da canlı tutmaktadır (DERSHANE.TV, t.y.).

Sakaoğlu-Akbayar'ın (1999: 132; Çedikçi, 2008: 34) da ifade ettikleri gibi *“bir festival havasında başlayan ve biten Ramazan eğlenceleri, dinle müziği, eğlenceyi, gösteri sanatlarını, edebiyatı, ziyafetleri, damak tadını, çocuk eğitimini kaynaştıran, yüzyılların potasında oluşmuş çok özel bir kültür birikimidir.”*

Geleneksel Ramazan eğlenceleri, toplum üzerinde birlik ve beraberlik duygusunun canlı kalmasını sağladığı, oluşumu ve tarihi süreç içerisinde şekillenmesi aşamasında kültürel bilgi ve birikimlerin aktif rol oynadığı ve yüksek derecede etkili olduğu düşünülmektedir.

Dost şakalaşmaları, alanlarda gerçekleştirilen eğlenceler, ailece gerçekleştirilen geziler gibi öğelerin tümü, Ramazan akşamlarının birer rengi olmuştur ve Ramazan kendi kapsamında çeşitli bir kültür meydana getirmiştir (Aşık, 2019: 36).

Manevi açıdan büyük değer taşıyan Ramazan ayında tutulan oruçlar yanı sıra, topluluğun geleneksel gece-gündüz eğlenceleri, seyirlik oyunları, gölge oyunları, kukla oyunları, Karagöz ve Hacivat gösterileri, âşıklar atışmaları, türküleri, mukaddes alanları, aile ve mezarlıkları ziyaretleri, Ramazan yemekleri, çocuk oyunları, sahur ve iftar hazırlıkları, sahur davuluyla beraber dile getirilen maniler, zengin halk kültüründen emareler taşımaktadır (Aksoy, 2018).

Ramazan süresince devletin önde gelenlerinin ve varlıklı insanların konaklarında halka açık iftar sofraları kurulmakta, sofraya oturan kişilere dış kirası ismi altında hediyeler veya para verilmekteydi. Dostlar ve akrabalar arasında Ramazanın ilk haftasında habersiz olarak iftara gitmek bir saygı belirtisi sayılmaktaydı. Daha sonraki günlerde de büyükler, dostlar ve akrabalar iftara davet edilmekteydi. İftardan sonra erkekler dışarı çıkmakta, bilhassa yaz aylarına rastlayan Ramazanlarda eski İstanbul'da Fatih, Şehzadebaşı, Beyazıt, Sultanahmet, Ayasofya, Eyüp, Mahmutpaşa, Sultan Selim Camisi meydanlarındaki açık hava kahvelerine gidilmekte, teravih namazına kadar burada

kahve, nargile, çubuk içilerek muhabbet edilmekteydi. Yatsı ezanından sonra teravih namazı için camilere gidilmekte, namazdan sonra da Ramazan şenlikleri gerçekleştirilen alanlar gezilmekteydi. Ramazan şenlikleri gerçekleştirilen alanlar arasında bilhassa Şehzadebaşı'nda bulunan Direklerarası, en canlı eğlence merkezlerindendi. Tavukpazarı'ndaki semai kahveleri, Şehzadebaşı'nda sergilenen kukla, Karagöz, orta oyunu gösterileri, birtakım meşhur meddahların devam ettiği kahveler en çok ilgi çeken eğlence alanlarıydı (ramazanetkinlikleri.net, t.y.).

Geçmişte, Ramazan ayı süresince teravih namazından sahura dek geçen zamanda türlü eğlenceler tertip edilmekteydi. Bu gelenek, İstanbul'un Feshane ve Direklerarası semtlerinde olduğu gibi halen birtakım kentlerde sürmektedir. Bu şenliklerde sokaklar panayıra dönüştürülmekte, orta oyunu ve Karagöz gösterileri ile konserler organize edilmektedir (Sabah, 2017). Son birkaç senedir Sultanahmet ve Feshane'de yapılan bazı faaliyetler olmaktadır. Bunlar kuşkusuz eski eğlencelerden çok farklıdır fakat yine de bir Osmanlı devrini taklit görülmektedir. Bilhassa son devirlerdeki faaliyetlerde, işin ticari yanı biraz daha çok ön plana çıkmakta gibi gözükmemektedir. Geleneksel Karagöz-Hacivat ve meddah gösterileri gibi eskiyi taklit eden faaliyetler dışında alışverişin de ön plana çıktığına şahit olunmaktadır (mimarizm, 2008). Geleneksel Ramazan eğlenceleri günümüzde birçok farklı konumda tertip edilmektedir. Günümüz Ramazan eğlencelerinin, geçmiş Ramazan eğlencelerinden farklı olduğu düşünülmeyle beraber Osmanlı dönemine dair bir öykünme içerisinde olduğu ifade edilebilmektedir. Son zamanlarda Ramazan eğlenceleri konusunda ticari amacın ön plana çıktığı düşünülmektedir. Ramazan etkinlikleri çerçevesinde alışveriş gerçekleştirme eylemine olan talepte artışın görüldüğü ifade edilebilmektedir. Alışveriş yapmak, insanları iyi hissettirmektedir. Özellikle kadınların alışveriş yaptıktan sonra genellikle mutlu oldukları düşünülmektedir.

Müslüman dünyasında, Ramazanın dinsel bir aydan toplumsal, ticari ve kültürel bir faaliyete dönüştüğüne ilişkin fazla sayıda işaret bulunmaktadır (Sandıkçı-Omeraki, 2007; Odabaşı-Argan, 2009; Yetim vd., 2020: 783). Ramazan ayı süresince türlü yerlerde faaliyetler tertip edilmektedir. Kişiler gün batımından evvel bu yerlerde toplanmakta ve iftardan sonra türlü kültürel faaliyetlere, alışverişe ve eğlencelere katılım göstermektedirler. Faaliyetler, sanatsal gösterilerin beraberinde Ramazanın ve İslamiyet'in çeşitli yönlerini de ihtiva etmektedir (Sandıkçı-Omeraki, 2007; Yetim vd., 2020: 783). Ramazan ayı kapsamında tertip edilen faaliyetlerde kültürel, sanatsal, turistik, dini, inanç, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik gibi pek çok unsurun ön plana çıktığı ve insanların tercihlerine önemli derecede etki ettiği düşünülmektedir.

Her zaman coşku ve sevinçle karşılanan Ramazan ayında türlü faaliyetler yapılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de ve İslam dünyasında Ramazana özgü birden fazla dinsel ve toplumsal içerikli gelenek meydana gelmiştir. Camilerde kandillerin yakılması, minarelerin arasına mahya kurulması, iftar davetleri, gereksinim sahiplerine yardımların artırılması, sokaklarda davul çalınarak maniler söylenip sahur zamanının halka duyurulması, Ramazan gecelerinde oyun ve eğlencelerin düzenlenmesi, Ramazana özgü yiyeceklerin hazırlanması gibi uygulamalar farklı biçimlerde de olsa varlığını devam ettirmektedir (Günay, t.y.).

Nostalji bakış açısı ile Türk kültüründe, Ramazan ayında yapılan bazı faaliyetler kayda değer bir konuma sahiptir. Ramazan ayı, Müslümanların mukaddes saydıkları aylardan biri olmasının yanında Türk milletinin kendine has bir hayat tarzı haline getirip bir kültür yoğunluğuna dönüştürdüğü, yalnızca dinsel bir mana yüklediği, bu manasını türlü faaliyetlerle süslendiği güzel zamanlardan biri olarak insanların karşısına çıkmaktadır. Tüm Müslüman milletlerin kutladığı Ramazan, Türkiye'deki kutlanma, uygulanma, yaşanma tarzı ve kültürel boyutu ile sadece Türklere ait olan ve sadece Türk insanının kavrayabileceği bir Türk Ramazanı haline dönüşmektedir (Özden, 2006; Yetim vd., 2020: 782). Ramazan orucu, belli başlı itibarıyla bütün Müslümanlarca aynı stilde tutulmaktadır. Fakat oruç dışındaki bütün uygulamalar, Türklere aittir, yani Türkleştirilmiştir. Ayrıca Ramazanda kılınan teravihte dahi Türklere ait öğeler bulunmaktadır. Bunlar, rekâtlar arasında okunan salât-u selamların bestelenmiş biçimde okunması, ilahiler okunması, ilk 15 gün teravihten hemen sonra hoş geldin Ramazan, 15'inden sonra da veda iletileri ihtiva eden ilahilerin okunması vesairedir (Özden, 2006: 91). Ramazanın, ibadet ayı olmasının beraberinde aynı sürede Türk mizah-eğlence oyunlarının bu ayda yoğunlukla uygulanması, Ramazan ayının Türk kültürüne has bir tarafıdır (Yetim vd., 2020: 783). 19. asırdan itibaren İstanbul'da Vezneciler'den Şehzadebaşı'na kadarki yerde Direklerarası diye adlandırılan alanda ve kısmi olarak da İstanbul'un öbür semtlerinde iftar ile sahur arasında türlü Ramazan eğlenceleri ve söyleşileri organize edilmekteydi. Buralarda Türk müziğinden, Batı ve Doğu müziğinden örnekler, çayhanelerde içilen çay, kahve ve nargile esnasında gerçekleştirilen muhabbetler, orta oyunu, tiyatro sahnelerinde sergilenen oyunlar, meddahların ince şakaları, kukla gösterileri, hokkabazların ve palyaçoların güldüren oyunları ile iftar sonrası Ramazan, hemen hemen bir karnaval havasında geçmiştir¹ (Musahipzade, 1946: 94-95; Balıkhane Nâzırı Ali Rıza, t.y.: 163-166; Okay, 2002: 170-171; Özden, 2006: 91). Eski Ramazan gecelerinin herkes tarafından seyredilebilen en kalabalık ve en uygun eğlencesi Karagöz oyunu olmuştur. Karagöz'ün en hararetli ve en canlı oyunları da Ramazan gecelerinde oynatılmıştır. İstanbullular Ramazan süresince bu oyunu ve meddahları dinlemek amacıyla semai kahvelerini² doldurmaktaydılar (Akyavaş, 2000: 360-367; Özden, 2006: 91-92).

Ramazan geceleri, Türkiye'nin hemen her bölgesinde biraz farklı biçimde geçirilmektedir. Birtakım alanlarda ve çoğunlukla ayın manasına uygun şekilde toplantılar gerçekleştirilmekte, muhabbetler koyulaştırılmakta, pek çok alanda da

---

¹ Direklerarası'ndaki eğlenceler ve öbür kültürel faaliyetler için bkz: *Bu Şehr-i İstanbul ki.* (1972). Ş. Kutlu (Der.), İstanbul: Milliyet Yayınları, 233-239; bir yabancı gözü ile İstanbul eğlenceleri için bkz: De Nerval, G. (1974). *Muhteşem İstanbul*, R. Özdek (Çev.), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 57 vd. (Özden, 2006: 91).

² Semai kahveleri, 18. asır sonları ile 19. asır başlarında açılan ve yaklaşık olarak bir asır süresince bir tür eğlence fonksiyonu gören, bunun ile yetinmeyip Türk edebiyatının gelişimine katkıları dokunan halk kahvehaneleridir. Bu alanlarda müzik eşliğinde öykü, mani, koşma, destan ve halk âşıkları tarafından semailer okunmakta, meddah ve Karagöz-Hacivat gösterileri gerçekleştirilmekteydi. Semai kahvelerinin en belirgin niteliği, normal kahvehane oturma düzeninde değil, fonksiyonuna uygun olarak tiyatroyari bir oturma düzenine sahip olmasıdır (Özden, 2006: 91-92).

eğlence yönü ağır basan toplantılar yapılmaktadır. Erkeklerin ev dışına çıkmalarına karşın, kadınlar çoğunlukla Ramazan gecelerini evlerinde geçirmektedirler. Asırlar süresince Türk kültürünü etkileyen, Türk insanı arasında asırlar süresince toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın kayda değer bir ögesi olarak görülen Ramazan ayının bu çeşit gelenek ve etkilerinin kaybolmaması için gereken özenin gösterilmesi, film ve yayın yolu ile bunların canlı tutulması yoluna gidilmesi gerekmektedir. Çünkü Türklerin mutluluğu, huzuru, birlik ve beraberliği için bu ve buna benzeyen etkinliklere gereksinimleri vardır (Yakıcı, t.y.).

Ramazan ayının gelmesiyle Türkiye’de cami minareleri, caddeler, Ramazan ayının geldiğinin habercisi olan iletilerle dolar. Allahü Ekber nidaları ile hissedilen coşkunun insana verdiği haz bile, Ramazan ayına özgü olması hasebiyle, Türkiye’de Ramazan ayının eğlenceli olmasının bir parçasıdır (AKWA, t.y.).

Türkiye’de Ramazan ayındaki eğlenceler aslında çok seçmelidir. Bu hal, Ramazan eğlencelerinden ne algılandığıyla da ilişkilidir. İftar sonrasında türlü alanların dans ve müzik eşliğinde sahur vaktine kadar müşterilere verdikleri hizmet ve İslamiyet’te yeri bulunmayan türlü gösteriler, konserler vs. gibi programlar da bir eğlencedir. Bunun yanında televizyonda gösterilen sohbet programlarının artırılması, umuma açık alanlarda din âlimlerinin canlı programlar gerçekleştirmesi, kitap fuarlarının tertip edilmesi, türlü söyleşiler gerçekleştirilmesi, evlerde verilen davetler, dışarıda bulunulmakta ise restoran işletmelerinin tümünün dolu olup herkesin ezan saatini beklemesi ve iftar saati hareketliliği, evlerde okunan mukabeleler, iftar sonrası teravih namazına gitme telaşı ve sonrasında dışarıda bir alanda içilen semaver çayı ve sahura dek uzayarak giden güzel muhabbetler ve bunun gibi bazılarına göre eğlence olarak isimlendirilebilecek ve yurt dışında mahrumiyetinin yaşandığı birden fazla Ramazan aktivitesi vardır. Türkiye’de kişi, istediği gibi eğlenme olanağına sahiptir (AKWA, t.y.).

Hâlihazırda iftar çadırları, Ramazan gecesini eğlenceleri gibi birtakım faaliyetler kent yaşantısının gereği olarak belediyelerin katkısıyla devam ettirilmektedir. Bunun yanı sıra birden fazla firmanın imsakiye basarak dağıtması, televizyonların bu aya özel olarak programlar gerçekleştirmesi, marketlerin Ramazan paketleri hazırlayıp satışa sunması gibi yeni uygulamalar da görülmektedir. Yani Ramazan gelenekleri, birtakım değişimlere uğramasına karşın hâlihazırda da sürmektedir (Sabah, 2017).

Büyük şehirlerde tiyatro salonlarında ve kültür merkezlerinde gerçekleştirilen Ramazan eğlencelerinde öncelik Karagöz-Hacivat gösterilerindedir. Kantolar, bu gösterilere renk katmaktadır. Türküler, maniler ve şakalarla vaktin iyi geçmesi sağlanmaktadır. Kişilerin, yorgunluklarını üstlerinden atmaları için dinlendirici, eğitici şakalı kültürel bir atmosfer oluşturulmaktadır (Aksoy, 2018).

Ramazan eğlenceleri kapsamında, kültürel ve tarihsel bilgilere sahip anlatıcılar, kahramanlık destanlarını, halk öykülerini (Ferhat ile Şirin’i, Kerem ile Aslı’yı, Alpamış’ı, Evliya Çelebi’yi, Hz. Ali Cengi’ni, Dede Korkut öykülerini, Hz. Yusuf destanını, Köroğlu destanını) anlatmakta, çocuklar ve büyükler de bunlardan paylarına düşeni almaktadırlar. Ramazan eğlencelerinde, halk bilgeleri

tarafından kıssadan hisseler ile nasihatler verilmekte ve halkın güzel davranışlara yönelmesi için tarihten örnekler sunulmaktadır. Meşhur mizah ustaları Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Nasreddin Hoca'dan fıkralar anlatılmaktadır (Aksoy, 2018).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ramazan gösterilerinin ve eğlencelerinin bir adabı, özü, asaleti, güzelliği ve niteliği vardır. Keyfi ve gelişigüzel değildir. Güzelliğe, sevgiye, paylaşım yapmaya, dostluğa, beraberliğe, imeceye, kardeşliğe önemli katkılarda bulunmaktadır. Gösterilerde yer alanlar, geleneği ve halk kültürünün zenginliğini çok iyi bilmekte ve ona göre hareketlerine yön ve biçim vermektedirler (Aksoy, 2018).

Geleneksel Ramazan eğlencelerinin önemli bir turistik potansiyelinin olduğu açıktır. Turistik hareketlilik bağlamında da geleneksel Ramazan eğlencelerinin önemli etkileri söz konusudur. Sosyal, kültürel ve turistik etkileşimlerin yoğunlaştığı etkinlikler olarak görülebilen geleneksel Ramazan eğlenceleri sayesinde insanlar güzel vakitler geçirmektedirler. İnsanların, eğlenmek, mutlu olmak, yeni heyecanlar yaşayarak hayatlarına renk katmak, gündelik hayatın sıradanlığından kurtulmak, geçmiş zamana özlem duydukları ve bu doğrultuda da geçmişi anımsamak istedikleri için geleneksel Ramazan eğlencelerine katılmayı arzu ettikleri düşünülmektedir. Geleneksel Ramazan eğlenceleri renkli anlara sahne olarak insanlar üzerinde büyük bir mutluluk duygusunun uyanmasını sağlamaktadır. Günümüzde birtakım belediyeler ve özel kuruluşlar geleneksel Ramazan eğlenceleri gerçekleştirmeye devam etmektedir. Bu eğlencelerden ekonomik kazançlar da elde edilmekte, bu sayede de ekonominin gelişimine destekler sunulmaktadır.

Geleneksel Ramazan eğlenceleri sayesinde turizm hareketliliği canlılık kazanmakta ve turizm olgusu ön plana çıkmaktadır. Geleneksel Ramazan eğlenceleri, katılımcılarına renkli anlar yaşatmakta, onları günlük hayatın sıradanlığından kurtarmaktadır. Geleneksel Ramazan eğlenceleri, yerel halkların ve turistlerin birbirleriyle kaynaşmaları noktasında önemli bir avantaj sunmaktadır. Bu avantaj sunumunun iyi değerlendirilmesi takdirde hem yöresel halkların hem de turistlerin karşılıklı olarak önemli sosyolojik ve turistik kazanımlar sağlayacakları ifade edilebilmektedir.

Turizm sektörünün birçok sektörle bağlantılı bir sektör olduğu aşikârdır. Bu açıdan bakıldığında eğlence sektörünün de turizmin bir parçası olduğu bilinmektedir. Ramazan şenliklerinin turizm adına eğlence faktörüne dâhil edilerek gerekli planlamalar ve organizasyonlar ile turizm bölgelerinde turistik faaliyetler olarak gerçekleştirilmesi, Türk kültürünün bir parçası olan ramazan şenliklerinden ekonomik düzeyde getiri elde edilmesine zemin hazırlamaktadır. Çünkü farklı toplumlara ait kültürel unsurların turistlerin ilgilerini çektiği bilinmektedir. Türk kültürü içerisinde yer alan Ramazan şenliklerinin de bu açıdan dikkate alınarak irdelendiğinde, ilgi oluşturma yönünden büyük bir potansiyele sahip olduğu görülür. Mevcut olan bu potansiyelin turizme uyarlanabilirliğinin sağlanabildiği takdirde, ülkelere gerek ekonomik gerekse de sosyal anlamda pek çok pozitif etki yaratacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonucunda geleneksel Ramazan eğlencelerinin turistik açıdan önemli olduğu kanısına varılmaktadır. Çalışma sonucu itibarıyla da bazı öneriler verilmek istenmektedir. Verilmek istenen öneriler şunlardır:

- Geleneksel Ramazan eğlencelerine dair ürün ve hizmetlerin daha etkili tanıtılması, pazarlanması gerekir. Ayrıca etkili bir fiyat politikasının izlenmesi de geleneksel Ramazan eğlencelerini daha çekici kılabılır, bu bağlamda da talebin artışı sağlanabilir.
- Turizm ve Ramazan organizasyonları ilişkisi çerçevesinde üst düzey turizm çalışanlarının görüşlerine başvurularak bir çalışma ortaya çıkarılabilir.
- Ramazan ayının manevi ikliminin, turistlerin geleneksel Ramazan eğlenceleri tercihlerine mevcut ve olası etkileri ele alınabilir.
- “*Geleneksel Ramazan eğlenceleri programlarında zaman yönetiminin ve kalifiye eleman kullanımının önemine ilişkin üst düzey yöneticilerin bakış açıları*” adında bir araştırma meydana getirilebilir.
- Ramazan ayında dini ve inanç yoğunluklu videoların televizyonda gösterimi ile bazı Ramazan etkinliklerine katılmak istenmesi arasında bir ilişkinin olup olmadığı ortaya çıkarılabilir.
- Ülkelerin gerçekleştirdiği geleneksel Ramazan eğlenceleri üzerine aşırı ayrıntılı bir çalışma yapılabilir. Bu anlamda da Ramazan eğlencelerine yönelik sınıflandırmalar, benzerlikler, farklılıklar, stratejiler, unutulmuş ve yaşatılan eğlenceler gibi konular üzerine çok yönlü değerlendirmelerinde bulunulabilir.
- Sosyal değerler kapsamında geleneksel Ramazan eğlencelerinin değerlendirilmesi ve toplumsal açıdan öneminin vurgulanması üzerine bir çalışma girişiminde bulunulabilir.
- Geleneksel Ramazan eğlenceleri esnasında ön plana çıkan kişisel değerler ve bu kişisel değerlerin yoğunlukları, psikoloji disiplininin yardımıyla aydınlatılabilir.
- Ramazan organizasyonlarının tertip edilmesinde özel kuruluşların ve devlet kurumlarının rolünün, çalışmalarının neler olduğu doküman analizi tekniğiyle araştırılabilir.
- Ramazan ayı eğlencelerine yönelik olumlu ve olumsuz düşünceler doküman incelemesi tekniğiyle ele alınabilir.
- Ramazan eğlencelerine ilişkin ileri sürülen olumlu, olumsuz ve çekimser görüşler söylem analizi tekniğiyle araştırılabilir.
- Ramazan ayı kültürünün insanların eğlence anlayışlarını nasıl şekillendirdiği ele alınabilir.
- Demografik değişkenlere göre insanların Ramazan eğlenceleri tercihleri saptanabilir.
- Ramazan eğlenceleri programlarında etkili sunum tekniklerine hâkimiyetin, zaman kullanımının ve iş bölümlendirmesinin önemi üzerine bir çalışma yapılabilir. Bu çalışma kapsamında da görüşme formu tekniğinin kullanılması tavsiye edilmektedir.
- Türkiye'nin hangi bölge/bölgelerinde Ramazan eğlencelerinin yoğunlaştığı saptanabilir. Saptama sonucunda da söz konusu bölge/bölgelerde Ramazan eğlencelerine katılan kişilerin bu husustaki sosyal algılarının türleri ve düzeyleri tespit edilebilir.

- Ramazan eğlencelerinin doğuşu, gelişimi ve ülkeler arası benzerlikleri ve farklılıkları üzerine bir araştırma girişiminde bulunulabilir. Bu araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak, doküman analizi tekniği ve odak grup görüşmesi tekniği birlikte kullanılarak çok zengin ve kaliteli bilgiler sağlanabilir.
- Ramazan eğlencelerinin en fazla yapıldığı bir şehirde bulunan yöresel halkın, Ramazan eğlencelerine yönelik metaforik algıları tespit edilebilir ve bu tespit, din ve inanç konuları ekseninde tartışılabilir.
- Ramazan eğlencelerinin tasarlanması ve konumlandırılmasında belediyelerin rolünün, potansiyelinin ve öneminin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma ortaya çıkarılabilir.
- Ramazan ayı eğlenceleri dendiği zaman insanların zihinlerinde ilk canlanan 3 somut ve 3 soyut kelimelerin neler olduklarını sorgulamaya yönelik bir araştırma tasarlanabilir. Bu araştırma sonucuna göre de çeşitli sınıflandırmalar yapılabilir, bu sınıflandırmalara ilişkin olarak da literatür destekli farklı tartışmalarda bulunulabilir ve gerekli açıklamalar öne sürülebilir.
- Ramazan eğlencelerinde profesyonel desteğinin öneminin belirlenmesine yönelik bir araştırma ortaya konabilir.
- *“Ramazan eğlencelerinin organize süreçleri üzerine yönetsel yaklaşımlar”* isminde bir araştırma kitabı meydana getirilebilir.
- Unutulan ve yaşatılan Ramazan eğlencelerinin bütüncül ve karşılaştırmalı perspektiften detaylı olarak incelenmesi sağlanabilir.
- *“Tarihi süreçte Ramazan eğlencelerinin gelişimi ve değişimi”* adlı bir araştırma yapılabilir.
- Ramazan eğlenceleri kapsamında gerçekleştirilen müzik gösterilerinde yer alan çalgıların neler oldukları, ne seviyede yoğunlukta kullanıldıkları, insanlar üzerinde bıraktıkları izlenimlerin neler oldukları araştırılabilir.
- *“Ramazan ayı eğlencelerinin tanıtımında aracı bir unsur olarak televizyon”* isimli bir araştırma gerçekleştirilebilir.
- İstanbul’daki yöresel halkın İstanbul’da düzenlenen geleneksel Ramazan eğlencelerine yönelik kültürel, ekonomik ve turistik konularda görüşleri araştırılabilir.
- Geleneksel ve modern zamanlarda Ramazan ayı kutlamalarının nasıl gerçekleştirildiği, birbiriyle benzerlik-farklılıkları ve genel olarak ileri düzeydeki sosyolojik etkileri ayrıntılı olarak irdelenebilir.
- Ramazan eğlencelerinin devam ettirilmesinde inanç ve din faktörlerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Dini ve inanç odaklı eğilimlerin Ramazan eğlencelerini benimsemeye ve devam ettirmeye bir etkisinin olup olmadığı, şayet var ise etkisinin hangi seviyede olduğu araştırılabilir.
- Ramazan ayına özgü etkinliklerinin sadece ramazan ayı içerisinde bir iş kolu olmaktan çıkarılarak, bu durumun devamlılık arz ederek turizm alanında sürekli bir iş koluna dönüştürülmesi sağlanmalıdır.
- Helal turizm, inanç turizmi ve kültür turizmi kapsamında Türkiye’yi ziyaret eden turistlere, Türk toplumunda büyük bir önemi bulunan Ramazan ayı ve bu ay içerisinde düzenlenen ramazan faaliyetleri ile ilgili maneviyat yüklü bilgiler aktarılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Y. (2018). *Ramazan Eğlenceleri*. *Çankaya Gazetesi*, <http://www.cankayagazetesi.com/2018/05/ramazan-eglenceleri/> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].
- AKWA. (t.y.). *Ramazan Eğlenceleri*, <https://www.akwa.us/ramazan-eglenceleri/> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].
- Akyavaş, A. R. (2000). *Âsitâne- Evvel Zaman İçinde İstanbul I*. B. Akyavaş (Haz.), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aşık, F. (2019). *Osmanlı İstanbul'unda Ramazan Kültürü ve Ramazan Sofraları*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Balikhane Nâzırı Ali Rıza. (t.y.). *Bir Zamanlar İstanbul*, N. A. Banoğlu (İlaveli Notlarla Baskıya Hazırlayan) *Tercüman Yayınları*, 1001 Temel Eser Dizisi, Sayı 11.
- Bu Şehr-i İstanbul ki. (1972). Ş. Kutlu (Der). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Çedikçi, T. (2008). *Eğlence Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri: Bir Uygulama Örneği, Müzikaller*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- De Nerval, G. (1974). *Muhteşem İstanbul*, R. Özdek (Çev.), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Demir, U. (2020). *Türkiye'de Modernleşme, Toplumsal Değişim ve Ramazan Ayı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Demirci, E. Ş. (2021). Eski Ramazanlarda Çocuk Oyunları, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 119-138.
- Dershane.Tv. (t.y.). *Ramazan Ayında Düzenlenen Geleneksel Eğlencelerin Birlik ve Beraberlik Ruhunu Canlı Tuttuğunu Söyleyebilir Misiniz?* <https://www.dershane.tv/ramazan-ayinda-duzenlenen-geleneksel-eglencelerin-birlik-ve-beraberlik-ruhunu-canli-tuttugunu-soyleyebilir-misiniz/> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].
- Düzenli, M. B. ve Çukurlu, T. (2021). Enderunlu Fazıl'ın Ramazaniyye Türü Şiirlerinde Yer Alan Tipler ve Kültürel Unsurlar, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 695-713.
- Eğlence Organizasyonu. (t.y.). *Ramazan Gösterileri*, <https://www.eglenceorganizasyonu.com.tr/blog/haber-duyuru/ramazan-gosterileri.html> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].
- Erkul, R. (2013). Mizah Bağlamında Sabit ile Nedim'in Ramazaniyeleri, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(01), 446-456.
- Günay, H. M. (t.y.). *Ramazan*. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ramazan> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].
- Kaya, N. (2021). *Kültürümüzde 7 Önemli Ramazan Ayı Hazırlıkları*. [Blog Yazısı]. *Beyruni*, <https://www.beyruni.com/ramazan-ayi-hazirlıkları/> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].

Kurt, A. (t.y.). *Ramazan Eğlence Ayı Değil, İbadet Ayıdır. Gazete Esenler*, <http://www.gazeteesenler.com/ramazan-eglence-ayi-degil-ibadet-ayidir-h6315.htm> [Erişim Tarihi: 06.02.2022].

Lewis, R. (1973). *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (Âdetler ve Gelenekler)*, M. Poroy (Çev.), İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

mimarizm. (2008). *Nerede O Eski Ramazanlar!* https://www.mimarizm.com/makale/nerede-o-eski-ramazanlar_113713?sourceId=113726 [Erişim Tarihi: 06.02.2022].

Musahipzade, C. (1946). *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Odabaşı, Y. ve Argan, M. (2009). Aspects of Underlying Ramadan Consumption Patterns in Turkey, *Journal of International Consumer Marketing*, 21(3), 203- 218.

Okay, O. (2002). *Bir Başka İstanbul*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Özden, H. Ö. (2006). Türk Ramazan Kültürü, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 83-109.

Pinyataparty. (t.y.). *Ramazan Organizasyonları*, <https://www.pinyataparty.com/ramazan-organizasyonlari/> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].

ramazanetkinlikleri.net. (t.y.). *Ramazan Eğlencesi*, http://www.ramazanetkinlikleri.net/ramazan_eglencesi.html [Erişim Tarihi: 06.02.2022].

Sabah. (2017). *Geçmişten Günümüze Geleneklerle Ramazan*, <https://www.sabah.com.tr/magazin/2017/05/28/gecmisten-gunumuz-geleneklerle-ramazan> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].

Sakaoğlu, N. ve Akbayar, N. (1999). *Binbir Gün Binbir Gece Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, İstanbul: Creative Yayıncılık.

Sandıkçı, O. ve Omeraki, S. (2007). *Ramadan Festivals in Turkey. Material World*, <http://blogs.nyu.edu/projects/materialworld/2007/06/ramadanfestivalsinturkey.html> [Erişim Tarihi: 29.06.2007].

Türker, A. ve Çelik, İ. (2014). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler, *Yeni Fikir Dergisi*, 6(12), 80-90.

Uygun, M. N. (2010). Kütahya'da Ramazan Musikisi, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 3(5), 108-119.

Yakıcı, A. (t.y.). *Ramazan Ayının Kültürümüze Etkisi. Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü*, <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=18452> [Erişim Tarihi: 07.02.2022].

Yazıcı, N. (2003). Maarif Dergisi Penceresinden Osmanlı Başkentinde 1892 Ramazanına Bir Bakış, *İstem*, (1), 49-60.

Yetim, G., Hastürk, G. ve Argan, M. (2020). Retro Temelli Ramazan Etkinlikleri: Nostalji Eğilimi, Akış Deneyimi, Etkinlik Tatmini, Boş Zaman Tatmini, Yaşam Tatmini ve Mutluluk Arasındaki İlişki, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3) 781-791.